

Іван АРТЬОМОВ,
кандидат історичних наук, доцент,
директор НН Інституту
євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ»

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ І БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглядається проблематика основних принципів реалізації державної регіональної політики в умовах реформування взаємовідносин центру та регіонів і надання їм більш широких прав з реформування органів місцевого самоврядування та фінансового забезпечення.

Ключові слова: регіональна політика, сучасна модель, прикордонна співпраця.

В статье рассматривается проблематика основных принципов реализации государственной региональной политики в условиях реформирования взаимоотношений центра и регионов, а также предоставление им более широких прав реформирования органов местного самоуправления и их финансового обеспечения.

Ключевые слова: региональная политика, современная модель, приграничное сотрудничество.

The main principles of realization of the state regional policy in the conditions of decentralization are considered in the article.

Keywords: regional policy, modern model, border cooperation.

Мета статті – проаналізувати основні завдання і базові принципи державної регіональної політики.

Виклад основного матеріалу. Головне завдання регіональної політики – створення і зміцнення єдиного економічного простору, забезпечення економічних, соціальних, правових і організаційних основ державності; вирівнювання умов соціально-економічного розвитку,

ефективне використання потенціалу регіонів та їх комплексний екологічний захист.

До стратегічних завдань регіональної політики слід віднести:

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу.
2. Забезпечення розвитку людських ресурсів.
3. Розвиток міжрегіонального співробітництва.
4. Створення інституціональних умов для регіонального розвитку.

Державна регіональна політика має спрямовуватися насамперед на розв'язання таких проблем: низька інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна активність в них; нерозвинена виробнича та соціальна інфраструктура; зростання регіональних диспропорцій у сфері соціально-економічного розвитку регіонів; слабкі міжрегіональні зв'язки; нераціональне використання людського потенціалу.

Характеризуючи сутність, принципи та основні завдання державної регіональної політики, вчений-регіоналіст З.С. Варналій акцентує увагу на наступному [1].

Регіональна політика має спрямовуватися на: створення в усіх регіонах, містах, сільській місцевості, населених пунктах будь-якого масштабу адекватних умов для життєдіяльності людини, реалізації її можливостей, відтворення робочої сили, праці, побуту, відпочинку; поступове зниження антропо- та техногенного тиску на територію з урахуванням екологічної ємності кожного з регіонів, підтримання або відновлення екологічної рівноваги.

Учений-дослідник регіонального розвитку академік М.І. Долішній вважає, що термін «регіональна політика» слід тлумачити в широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні регіональна політика – це система цілей і дій, що спрямовані на реалізацію інтересів держави щодо регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів, яка реалізується за допомоги методів, що

враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій [2]. Учений наголошує, що за сьогоденних умов регіональна політика стає вагомим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку, особливо в тих сферах, де дія ринкових важелів обмежена (соціальної, екологічної, науково-технічної).

Тільки через механізми регіональної політики як важливого елемента загальнонаціональної стратегії можна активізувати внутрішні потенціали регіонів для соціально-економічного зростання територій і держави в цілому. Саме регіональна політика може стати універсальним засобом ефективного використання внутрішніх регіональних резервів, чого важко досягти за допомоги галузевих методів управління.

На необхідності розглядати регіональну політику держави у контексті глобалізації наголошує науковець В.П. Семиноженко. Він визначає регіональну політику «як діяльність держави, спрямовану на адміністративно-економічну оптимізацію регіональної структури країни та відносин між центром і територіями з метою забезпечення збалансованого розвитку за рахунок максимально ефективного використання внутрішніх і заохочення зовнішніх ресурсів в умовах глобалізації міжнародної економіки.

Останнє дуже важливо, адже жодна країна у світі не може сьогодні серйозно здійснювати свою регіональну політику, не враховуючи потужного чинника глобалізації світової економіки, оскільки її суб'єктами й об'єктами дедалі більше стають окремі частини держави, тобто регіони» [3, с. 16–21].

Таким чином, під регіональною політикою, як правило, розуміють сферу діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному аспекті відповідно до заздалегідь розробленої програми. Державна регіональна політика є невід'ємною складовою політики держави, спрямова-

ної на організацію території країни відповідно до державної стратегії розвитку.

Об'єктивними передумовами регіональної політики є структурна неоднорідність простору країни в природно-географічному, ресурсному, економічному, соціальному, етнічному і політичному аспектах. Неоднорідність, інтереси і особливості регіонів мають враховуватися під час проведення будь-якого заходу.

Головні положення державної регіональної політики України.

До головних положень регіональної політики України належать:

✓ *конституційність і законність* – реалізація політики здійснюється відповідно до Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

✓ *забезпечення унітарності України та цілісності її території*, зокрема єдність економічного простору на всій території держави, грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної систем;

✓ *максимальне наближення послуг*, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів;

✓ *диференційованість надання державної підтримки регіонам* відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;

✓ *стимулювання тісного співробітництва* між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку. Зазначені положення були доповнені й конкретизовані у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року.

Так, зазначеною Стратегією передбачалося запровадження планових підходів до управління регіональ-

ним розвитком та удосконалення механізмів його стимулювання, що включає:

- *розроблення та затвердження регіональних стратегій розвитку з визначенням пріоритетів на середньо- та довгострокову перспективу, з урахуванням державних пріоритетних напрямів;*
- *підготовку та укладання угод щодо розвитку регіонів, у яких реалізуються пілотні проекти;*
- *затвердження у державному бюджеті нової бюджетної програми, спрямованої на стимулювання регіонального розвитку;*
- *проведення моніторингу розвитку регіонів, районів і міст обласного значення для визначення проблем, що стримують розвиток територій з ознаками депресивності;*
- *підготовку програм подолання депресивності.*

Стратегічними напрямками регіональної політики України є: досягнення загальнонаціональної єдності та суспільного порозуміння в соціогуманітарному та суспільно-політичному середовищі регіонів України; пошук оптимальної моделі розподілу функцій і повноважень на різних рівнях влади; зміцнення матеріально-фінансових основ місцевого самоврядування та посилення соціального виміру бюджетної політики на місцевому рівні; становлення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку як основи конкурентоспроможності регіонів України; модернізація виробничої та соціальної інфраструктури розвитку територій; використання нових ефективних форм взаємодії регіонів із зовнішнім середовищем.

До основних пріоритетів і принципів державної регіональної політики належать:

1. Пріоритет загальнонаціональних інтересів. Це означає, що дії всіх суб'єктів регіональної політики потрібно спрямувати на зміцнення державності України, збереження її територіальної цілісності, вони не повинні загрожувати національній безпеці держави.

2. Пріоритет інтересів регіону в цілому, його населення щодо галузевих, відомчих, корпоративних, а також інтересів окремих суб'єктів господарювання.

3. Поеднання інтересів. Поточні і стратегічні завдання регіональної політики мають враховувати державні, регіональні та місцеві інтереси, а її практичне здійснення – згладжувати можливі суперечності між ними.

4. Всебічне врахування економічних, природних, історичних, технологічних, етнічних, екологічних, соціально-демографічних та інших умов і факторів регіонів з наданням переваги факторам соціальним та екологічним. Це означає потребу диференційованого підходу до регулювання регіональних процесів з урахуванням їхньої специфіки.

5. Пріоритет інноваційного, ресурсоекономного підходу, що полягає, передусім, у структурних трансформаціях господарських комплексів регіонів на користь інноваційних технологій, товарів народного споживання та послуг у разі раціонального обмеження енерго-, водо-, матеріало- та капіталоемних галузей і виробництв.

6. Необхідність поступового зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, забезпечення порівнянних соціальних стандартів у всіх регіонах та населених пунктах.

7. Принцип об'єктивності. Поточні завдання регіональної політики мають розкривати пріоритетні напрями загальнонаціональної стратегії соціально-економічного розвитку і відповідати реальним можливостям ресурсного забезпечення заходів щодо їхнього вирішення.

8. Принцип збалансованості критеріїв соціальної справедливості та загальнодержавної ефективності, особливо під час вибору методів і форм державної підтримки окремих територій.

9. Принцип партнерства, який передбачає необхідність налагодження тісного співробітництва між органами державної влади всіх рівнів та органами місцевого

самоврядування, забезпечення політичної стабільності й суспільної злагоди у процесі регіональної політики.

За сучасних умов невідпинного зростання взаємозалежності й взаємопов'язаності як національних економік, так і регіонів, поширення процесів економічної глобалізації дедалі актуальнішими є питання підвищення їхньої конкурентоспроможності як запоруки сталого поступового розвитку. У цьому контексті потрібно ефективніше використовувати конкурентні переваги регіонів України. Регіональні конкурентні переваги – це сукупність природних, соціально-економічних, науково-освітніх, технічних, інформаційних, культурних та інституційних умов, які склалися в регіоні, відрізняють його від інших регіонів і визначають довгострокові перспективи виробництва в ньому товарів і послуг.

Сучасні виклики для регіонального розвитку України

Якщо говорити про виклики регіональній політиці в Україні, то їх можна класифікувати на зовнішні та внутрішні [5, с. 38-39].

Зовнішні виклики:

1. Розгортання глобальних, світових процесів таким чином, що істотно змінюється міжнародний ринок розподілу праці, наростає конкуренція за всі види ресурсів, у першу чергу енергетичні, не тільки ускладнює умови для розвитку України, а й призводить до втрати державою переваг свого геополітичного розміщення як транзитної держави, мосту між Заходом і Сходом, між Північчю та Півднем Європи. Реальні проекти розміщення нових шляхів транзиту російських та середньоазіатських енергоносіїв у Європу поза Україною, а також будівництво автотранспортних коридорів та логістичних центрів авіатранспортних перевезень за межами України лише підтверджує реальність цієї ситуації.

2. Відставання України від розвинутих країн за показниками якості життя громадян, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвине-

ності інноваційного середовища продовжує стрімко наростати. Цей виклик пояснюється не лише об'єднанням передових націй у Європейському Союзі і, як наслідок, різким зростанням можливостей розвитку наших сусідів по європейському дому порівняно з Україною, а й передусім внутрішніми українськими проблемами. Перебування 45-мільйонної держави за рівнем конкурентоспроможності в кінці першої сотні держав світу є ганьбою.

3. Створення потенційного напруження на українських кордонах через формування сусідніми державами на прилеглих до державного кордону України територіях центрів зростання, що призводить до відтоку трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України, додаткової соціальної напруженості в цих регіонах.

Наші сусіди на заході, які стали повноправними членами ЄС, ухвалили свої власні регіональні програми, як, наприклад, програма розвитку Східної Польщі з бюджетом понад 16 млрд євро на 7 років, що має перетворити сусідні з Україною воєводства Польщі на високорозвинені та багаті регіони; з іншого боку, програма розвитку Белгородщини і перетворення Белгорода в альтернативу Харкову.

Аналогічна ситуація і менших відтинках українських кордонів з Угорщиною та Румунією. Ставши членами ЄС, наші західні сусіди отримали значно більші порівняно з Україною можливості для власного розвитку і особливо прикордонних регіонів.

Внутрішні виклики:

1. Відсутність сформованих загальнонаціональних, визнаних суспільством цінностей, які зміцнювали б єдність держави, а також загальнодержавного політичного, економічного, мовного, культурного, інформаційного простору. На жаль, в Україні відбулась «самоавтономізація» регіональних спільнот. Власні телебачення, газети, вищі навчальні заклади, олігархи, історія із своїми міфами. Розмивання спільнот простору призводить до

внутрішніх протистоянь з причин, які для наших сусідів виглядають дрібними на фоні глобальних викликів.

2. Політична структуризація регіонів і намагання використати її разом з проблемами регіонального розвитку, економічними, соціальними, культурними, ментальними та іншими відмінностями між регіонами для загострення політичного протистояння як на національному рівні, так і в міжрегіональних відносинах. Нетерпимість між політичними силами, що мають дуже виразну регіональну електоральну підтримку, призводить до паралічу інститутів демократії, руйнує перші паростки єдності в українському суспільстві, створює загрозу збереженню територіальної цілісності держави.

3. Відсутність адекватної державної регіональної політики ще більш посилила ризики та негативні тенденції українського життя: наростання асиметрії в рівнях розвитку регіонів, деградація села, криза міської мережі, скорочення кількості та погіршення якості трудового потенціалу, посилення міграції з багатьох регіонів України працездатного населення, особливо молоді за межі України.

Поряд з наведеним переліком внутрішніх та зовнішніх викликів регіонального розвитку України, науковці-регіоналісти дають їх більш широко класифікацію.

Основними сучасними викликами регіонального розвитку України є [1, с. 463]:

- по-перше, небезпека загострення міжрегіонального відчуження внаслідок політичної регіоналізації та відмінностей геополітичної орієнтації населення;
- по-друге, порушення ефективної взаємодії по лініях «центр – регіони» та «регіон – регіони»;
- по-третє, намагання штучної економічної та політичної автономізації окремих регіонів;
- по-четверте, значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей;

- по-п'яте, наявність регіональної асиметрії у системі міжбюджетних відносин;
- по-шосте, недосконалість менеджменту на регіональному та місцевому рівнях.

Загрози регіональному розвитку в Україні

Поряд з названими викликами у Посланні Президента України до Верховної Ради 2011 р. наводяться дані щодо загроз стабільному та збалансованому регіональному розвитку, серед яких [6, с. 101-102]:

- відсутність рівноправних, партнерських відносин між центром і регіонами, збереження практики ручного управління, втручання органів державної влади у сферу компетенції місцевого самоврядування;

- домінування переважно екстенсивного типу господарювання на місцевому (регіональному) рівні; високий рівень енергетичної залежності локального виробництва та відсутність структурно-інноваційних зрушень, спрямованих на зменшення матеріалоемності, енергоемності продукції, що виробляється на місцях, її здешевлення та підвищення конкурентоспроможності;

- збереження високих показників монополізації регіональних ринків: особливо це стосується ринків енергетичних ресурсів; ринку послуг (у т. ч. теплопостачання, водовідведення та інших послуг, що надаються сферою ЖКГ; транспорту та зв'язку); ринків продовольства та сільськогосподарської продукції тощо;

- збереження орієнтації промислового виробництва індустріальних і старопромислових регіонів – традиційних лідерів економічного розвитку – на збільшення експорту продукції енергоемного та екологічно-ризикованого виробництва (металургійне, хімічне, деревообробне тощо), яке цілком залежить від короткострокових спорадичних тенденцій поживавлення світової ринкової кон'юнктури на групу сировинних товарів і напівфабрикатів;

- неефективність дотаційних і субвенційних механізмів подолання соціально-економічної відсталості те-

риторій; затримки у підготовці та укладанні угод щодо регіонального розвитку як інструменту реалізації стратегій розвитку регіонів.

Неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, наявність зазначених системних загроз посилює диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, перешкоджає гармонійній взаємодії держави та регіонів у процесі посткризового оновлення національної економіки. Тому Україна потребує нової регіональної політики, орієнтованої на раціоналізацію відносин «центр – регіони» та максимальне сприяння освоєнню і використанню власного економічного потенціалу регіонів.

Необхідність нової регіональної політики

Досягнення нової якості регіонального розвитку вимагає мобілізації та використання наявних у регіоні ресурсів, здатних примножити потенціал розвитку та надати стимули для економічного зростання. Потреба досягнення стабільного та збалансованого регіонального розвитку формує низку завдань у посткризовий період, у тому числі:

- вирівнювання надмірних диспропорцій регіонального розвитку, передусім за соціальними показниками;
- дотримання принципів стабільного та збалансованого регіонального розвитку, гармонійної взаємодії держави та регіонів на основі відмови від «державного патерналізму», активізації місцевої ініціативи, розвитку підприємництва, підвищення дієздатності місцевого самоврядування і місцевих громад;
- стимулювання розвитку на регіональному рівні економічних «точок зростання» та посилення їх взаємозв'язків із периферією; залучення до цього процесу наявних місцевих матеріальних, фінансових і людських ресурсів;
- формування на регіональному рівні розвиненої інфраструктури, в тому числі транспортної, виробничої,

інвестиційної, соціальної, комунікаційної тощо. Орієнтирами розвитку інфраструктури є усунення перешкод на шляху залучення місцевої економіки до процесів регіональної та міжрегіональної кооперації;

➤ формування єдиного загальнонаціонального економічного простору для здійснення господарської та комунікаційної політики, створення сприятливих умов для розвитку проблемних (периферійних і віддалених) територій;

➤ розвиток регіональних і міжрегіональних кластерів, індустріальних парків як основи реалізації інноваційно-інвестиційних структурних зрушень, створення нових робочих місць тощо;

➤ створення на регіональному рівні ефективних господарських структур, орієнтованих на інтенсифікацію використання регіонального потенціалу;

➤ розширення участі громадськості у вирішенні питань розвитку територій, забезпечення відкритості інформації, налагодження прозорого моніторингу соціально-економічного розвитку територій.

Досягнення нової якості регіонального розвитку вимагає застосування партнерських підходів у відносинах держави та регіонів. Цілями розвитку партнерських відносин держави та регіонів є максимальне узгодження інтересів усіх суб'єктів регіональної політики, сприяння конкуренції регіонів за отримання ресурсів державної підтримки, а також перехід від дотаційних до інвестиційних і договірних форм відносин між державою та регіонами.

Пріоритетними напрямками забезпечення партнерства держави та регіонів є:

- модернізація відносин «держава – регіон – громада» шляхом удосконалення нормативно-правового забезпечення регіонального розвитку; мінімізація практики «ручного управління» регіонами;

- реформування адміністративно-територіального устрою, оптимізація державного управління на міс-

цях і підвищення його ефективності, усунення дублювання та зайвих рівнів адміністрування;

- формування розвиненого інституційного середовища розвитку регіонів шляхом активізації діяльності агенцій та фондів регіонального розвитку;

- забезпечення регіонального виміру реалізації «національних проектів» розвитку України;

- покращення інвестиційного клімату в регіонах, у тому числі за рахунок формування системи перспективних інвестиційних проектів, підготовлених за міжнародними стандартами, створення «єдиного вікна» для роботи з інвесторами.

Євроінтеграційна стратегія України вимагає й оновлення моделей транскордонного співробітництва. На законодавчому рівні мають бути усунені бар'єри для співпраці України з європейськими організаціями, фондами та інституціями, що регулюють питання регіонального розвитку. Транскордонне співробітництво має розширитися до реалізації конкретних інвестиційних проектів.

Реформування бюджетного забезпечення регіонального розвитку має здійснюватися у напрямі зменшення частки державних ресурсів, отримуваних органами місцевого самоврядування, і збільшення частки самостійно мобілізованих ресурсів. *Таких цілей можна досягти завдяки розширенню фіскальної бази та пошуку небюджетних ресурсів для реалізації політики місцевого розвитку, у тому числі у спосіб:*

- ✓ зміцнення місцевих бюджетів і реформування міжбюджетних відносин у напрямі розширення фінансової спроможності громад;

- ✓ оптимізації нормативів урахування регіональної специфіки при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів;

- ✓ широкого запровадження програмно-цільового методу планування і використання бюджетних коштів;

✓ мобілізації місцевих джерел фінансових ресурсів, насамперед місцевих запозичень, активізації діяльності органів місцевого самоврядування на фондовому та кредитному ринках;

✓ передання частки надходжень від податку на доходи фізичних осіб і плати за землю до бюджету розвитку з метою створення фінансових можливостей для довгострокового інвестування;

✓ створення Державного фонду регіонального розвитку, що має відповідати за фінансування локальних проектів стратегічного значення, визначати точкові проекти в регіонах для фінансування з метою надання регіонам стимулів до подальшого саморозвитку.

Суттєве збільшення економічної спроможності кожної територіальної громади, зростання реальних можливостей щодо задіяння потенціалу нефіскальних джерел фінансування розвитку регіонів (регіональних цільових фондів, муніципальних цінних паперів, інституцій регіональної фінансової інфраструктури тощо) дозволить реалізувати ідеї бюджетної децентралізації, практично втілити принцип субсидіарності та реально розширити повноваження органів місцевого самоврядування при вирішенні нагальних проблем місцевого (регіонального) розвитку.

У комплексі такі заходи підвищать прогнозованість і керованість процесів реалізації потенціалу розвитку економік регіонів, забезпечать їх соціальну орієнтованість і спрямованість на гарантування безпечного та комфортного проживання людей на всій території України.

Окремо слід зазначити, що регіональна політика в країнах Європейського Союзу підпорядкована вирішенню аналогічних завдань, має схожі принципи та стратегічні пріоритети. Тому аналіз головних принципів, завдань та механізму реалізації регіональної політики ЄС становить особливий інтерес, адже:

- сприяє кращому розумінню перспектив міжрегіонального та транскордонного співробітництва України з Європейським Союзом (Україна з приєднанням держав Центрально-Східної Європи до Євросоюзу має спільний кордон з ЄС);
- імплементація головних принципів регіональної політики ЄС у національне законодавство України сприятиме реалізації одного з пріоритетів зовнішньої політики України – євроінтеграції;
- створення відповідної інфраструктури як системи інституцій (інструментів) для регулювання євро регіональної політики в Україні є обов'язковою умовою для вступу будь-якої держави в Європейський Союз, отже і для України [7, с.27].

Як зазначає автор монографії Єва Кіш, «в Європі на сьогодні існують чотири основні концептуально-теоретичні підходи до розвитку євро регіонального співробітництва та міжнародної регіональної інтеграції [8]:

Перший – інтеграція як процес усунення перешкод, які заважають інтеграції ринків товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Його методологічна основа – неоліберальна теорія (деякими дослідниками визначається як ринковий підхід).

Другий – міжрегіональна, як і загальноєвропейська інтеграція, розглядається як поступова передача повноважень національними владами наднаціональним структурам. Це – спроба синтезу неокейнсіанської та інституціональної теорій (також визначається як інституційний підхід).

Третій – так званий «сітьовий», чи «мережевий» підхід; розглядає соціально-економічний простір як систему транснаціональних макрорегіонів, що перетинаються.

Четвертий – це сценарій просторового розвитку Європи на найближчі 50 років, який отримав назву концепції «Червоного восьминога». Він передбачає, що до

2026 року в Європі і надалі найбільш розвинутою територією буде центральне ядро, яке ще називається «синій банан». Але невдовзі від нього протягнуться своєрідні «коридори розвитку» («щупальці»), які досягатимуть всіх віддалених кутків Європи. Вздовж них формуватимуться могутні транскордонні агломерації («Червоний банан») [8, с. 98]».

У той же час Є.Б.Кіш зазначає існуючі недоліки в концепціях регіональної політики, які можна сфокусувати у трьох вимірах [8, с. 99]:

1) регіони, які відстають за своїм розвитком, неспроможні на закріплення конкурентоспроможності своїх регіональних структур, навіть за рахунок кількісного росту, з іншого боку, встановлення структур «ззовні» сприяє більшій залежності регіонів від субсидій;

2) пріоритет індустріалізації регіонів з часом втратив актуальне значення щодо розвитку концепції проблем регіонів;

3) незважаючи на мету збалансованого розвитку, традиційна регіональна політика в основному ігнорувала недоліки регіонів, адже економічне зростання було єдиним виміром успіху за умов жорсткої конкуренції.

Таким чином, головною метою державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є створення умов, що дозволять регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку [1, с. 63-64].

Стратегічними завданнями регіональної політики вважають підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їхнього ресурсного потенціалу, забезпечення розвитку людських ресурсів, розвиток міжрегіонального співробітництва.

Пріоритетними шляхами вирішення цих завдань є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, відповідних пра-

вових, організаційних, економічних механізмів, а також підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень і завдань.

Сучасні моделі регіонального співробітництва та розвитку

Україна проводить державну регіональну політику, засновану на європейських цінностях, засадах демократії та національної єдності, орієнтовану на підвищення економічних і соціальних стандартів життя населення кожного регіону. З метою надання більших повноважень регіонам державна регіональна стратегія спрямовується на подолання інституційних, соціально-економічних та морально-психологічних перешкод гармонійного розвитку регіонів як складових єдиної держави. Метою регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, поглиблення процесів ринкової трансформації, підвищення рівня життя населення, забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина.

Будь-яка регіональна політика, а особливо активна політика, передбачає процес формування сприятливих передумов для підвищення конкурентоспроможності регіонів. Сьогодні саме цей аспект є ключовим стратегічним пріоритетом регіональної політики України. Говорячи про сучасні моделі єврорегіонального розвитку, слід зазначити, що дефініція «модель» пов'язана передусім з наявністю двох принципових підходів до ідентифікації [1, с. 617, 619], – відзначає вчений-регіоналіст З.С. Варналій.

Перший з них визначає модель як довільну множину значень елементів з певними функціями. З цього випливає, що з позиції математичної логіки модель є формулою (функцією), яка пов'язує кілька взаємозумовлених чинників відповідного соціального чи економічного процесу.

Другий підхід характеризує погляд на модель як можливість глибокого аналізу певних явищ у суспільно-му житті. Відомий англійський «Словник сучасної економіки Макміллана» визначає модель як «формальну або неформальну структуру аналізу, що прагне абстрагуватися від складнощів реального світу, але зберегти характеристики економічної системи, що дозволяє зрозуміти поведінкові, організаційні і технічні взаємозв'язки, які лежать в основі аналізованої системи. Метою ж полегшення пояснення економічних явищ і є розробка економічних прогнозів регіону, галузі, підприємницької структури тощо» [1, с. 618].

З огляду на це дещо інше тлумачення може дати поняття «індикативна модель», яка має лише дослівний характер і дозволяє по-іншому, ніж це робилося в минулі роки, інтерпретувати існуючі нині макроекономічні показники чи отримані нові дані, формули, результати тощо.

Таким чином, моделі в сучасній системі економічного розвитку та регіонального співробітництва можуть розглядатися з трьох позицій:

1) *глобальні (національні) економічні*, які передбачають відповідний механізм і інструментарій регулювання макроекономічних пропорцій;

2) *математичні (чи логіко-математичні)* вказують такий апарат, що дозволяє значно краще, ніж за допомогою традиційних інструментів, ідентифікувати те чи інше соціально-економічне явище в процесі регіонального співробітництва;

3) *прогнозні*, за рахунок використання селективних механізмів, інструментів та дослідного апарату попередніх моделей дозволяють з високим ступенем достовірності передбачати темпи розвитку та кінцеві результати відповідних змін в соціально-економічному житті суспільства.

З огляду на це можна зробити висновок, що регіональна модель може розглядатися як частина національ-

ної, а тому механізми та інструменти її реалізації будуть тісно пов'язані з методами регулювання пропорцій, що впливають із конкретних особливостей домінуючої в країні парадигми. В основному їх можна звести до п'яти груп [1, с. 617, 619]:

1. *Ліберальна, неоліберальна чи приватно-корпоративна* – характерна для англосаксонських країн (США, Австралія, Нова Зеландія). Для неї притаманні: низька питома вага державної власності, законодавче забезпечення максимальної свободи суб'єктів ринку, низька питома вага державного бюджету в структурі ВВП.

2. *Соціально-ринкове господарство* – притаманна для країн-членів ЄС, Канади та Ізраїлю. Інколи її називають соціал-демократичною (соціал-ліберальною) моделлю. Характерним для неї є перерозподіл доходів приватного сектора через податкову систему. Частка держбюджету в ВВП перевищує 50%, розвинута система соціальної підтримки, яка здійснюється не на рівні підприємств, а на національному рівні.

3. *Азійсько-тихоокеанська модель* – характерна для Японії, Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру. Полягає у рідкісній гармонізації інтересів підприємців та держави, експортній орієнтації економіки та організації фірм на довготермінову перспективу.

4. *Соціалістична* – представлена невеликою кількістю країн (Куба, В'єтнам, Північна Корея). Планова економіка, що панувала в них, призвела до значних спотворень у виробництві та розподілі, вичерпала екстенсивний шлях розвитку господарства і сформувала низьку конкурентоспроможність національної економіки.

5. *Пострадянська* – притаманна для Білорусі, Туркменістану, Казахстану, Молдови. В економічному плані вона являє собою конгломерат як ринкових моделей правління регіональним розвитком, так і традиційних соціалістичних, пов'язаних з активним адмініструванням і спрямуванням розвитку окремих територій за ра-

хунок значних дотацій з боку національних бюджетів депресивним регіонам.

Аналізуючи сучасні моделі регіонального розвитку, слід зазначити велику кількість інструментів регіонального розвитку, розроблених державними органами, які можуть застосовуватися в різний спосіб. «Не існує єдиного підходу до здійснення «регіонального розвитку», – відзначають науковці Інституту громадянського суспільства [2, с. 10-11].

По-перше, регіональний розвиток сам по собі не пов'язаний з автоматичною необхідністю реформування держави або її політичних чи адміністративних інституцій. Чимало країн запровадили форми «регіонального розвитку», які фундаментально не вимагають суттєвої модифікації суспільних або державних органів чи перегляду їхніх повноважень. Такою, як правило, але не завжди, є ситуація в невеликих країнах – Ірландії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Нідерландах; такою, принаймні до 1998 року, була вона й у Великій Британії – скрізь існують форми втручання на рівні регіонів (або безпосередньо з боку держави, або через місцеві інституції), але жодна з них не вимагала проведення масштабних реформ державних інститутів.

Процеси регіонального розвитку, що мають такий характер, ми можемо назвати функціональними, на відміну від політичних та адміністративних. Функціональний регіональний розвиток має на меті, головним чином, економічний розвиток і може й не супроводжуватися ширшими політичними процесами на зразок децентралізації чи регіоналізації держави. У принципі ті країни, котрі в контексті політики регіонального розвитку ЄС розробили певну форму функціонального регіонального розвитку, загалом не здійснювали ніяких основоположних реформ державних інститутів.

Водночас на практиці існували випадки, коли більш широкі процеси децентралізації або регіоналіза-

ції держави (як правило, з політичних або інших нееконімічних міркувань) здійснювалися одночасно зі створенням структур регіонального розвитку або в рамках створення таких структур. У таких випадках часто проходить перегляд конфігурації державних інвестицій (та час від часу податкових повноважень), внаслідок яких формується певна регіональна політика або навіть відбувається регіоналізація. Саме це трапалося в Західній Німеччині після війни, Іспанії після 1981 р., Італії (у дедалі більшому обсязі після 1970 р.), Бельгії (після 1980 р.). Великій Британії (після 1997 р.), Польщі з 1999 р., Чехії з 2001 р. та, певною мірою, у Франції після 1982 р. Деякі з цих країн уже проводили політику функціонального регіонального розвитку в тій чи іншій формі, як правило, на основі іншої логіки, але поглиблене реформування держави вело до децентралізації та регіоналізації.

Попри це, здійснення регіонального розвитку в суто економічних /функціональних рамках є цілком можливим. Саме так, у загальних рисах, виглядає ситуація в Україні.

Список використаних джерел

1. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://kodeksy.com.ua /pro_stimulyuvannya_rozvitku_regioniv.htm](http://kodeksy.com.ua/pro_stimulyuvannya_rozvitku_regioniv.htm)
2. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1819 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1819-2006-%D0%BF>
3. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія; за ред. З.С. Варналя. – К.: НІСД, 2077. – 768 с.

4. Вашук Ф.Г. Пріоритети державної стратегії регіонального розвитку України та роль інституціональних об'єднань у процесі її реалізації / Ф.Г.Вашук // Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород, 20 квітня 2012 р.) /відп. ред. І.В. Артьомов. – Ужгород: ЗақДУ, 2012.
5. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>
6. Регіональне співробітництво між Україною та ЄС // Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/eu-regional-cooperation>.
7. Артьомов І.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія / І.В. Артьомов. – Ужгород: Ліра, 2009. – 520 с.
8. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.; проекти Закону України «Про засади державної регіональної політики», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про Агенцію регіонального розвитку» від 09.02.2011 року, постанови Кабінету Міністрів України «Про Методику моніторингу реалізації державної регіональної політики» від 09.02.2011 // Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід. – Видання друге, доповнене / за заг. ред. А. Ткачука. – К.: Леста, 2011.